

Inwestycje w procesie kreowania rozwoju gospodarki regionu

Marek Smoleń, Lesław Urban*

Wprowadzenie

Projekty inwestycyjne można grupować według różnych kryteriów, a klasyfikacja inwestycji porządkuje proces inwestycyjny począwszy od powstawania pomysłów poprzez studia wykonalności do ich realizacji. Z pośród wielu kryteriów na szczególną uwagę zasługują:

- rodzaj rzadkich zasobów których użycia wymaga realizowana inwestycja,
- sposób w jaki inwestycja może wpływać na inne potencjalne przedsięwzięcia,
- forma przejawiania się efektów z tytułu realizacji inwestycji,
- rola inwestycji z punktu widzenia strategicznych celów organizacji,
- branża której inwestycja dotyczy,
- stopień niezbędności dla powodzenia określonego przedsięwzięcia [Zarzecki D., 2010, s. 114].

Samorządowa polityka inwestycyjna jest rodzajem polityki wydatkowej i wiąże się z polityką dochodową poprzez określenie możliwości wykorzystania źródeł dochodu na realizację projektów inwestycyjnych. Polega na świadomym i celowym wyborze prowadzonych przedsięwzięć, źródeł finansowania wydatków inwestycyjnych oraz podmiotów realizujących te inwestycje [Jastrzębska M., 2005, s.16]. Realizacja inwestycji samorządowych wymaga nakładów finansowych, ich zakończenie nie tylko przynosi ekonomiczne korzyści członkom społeczności samorządowych ale pociąga za sobą konieczność realizacji wydatków bieżących związanych z utrzymaniem obiektów oddanych do użytku w wyniku zakończenia projektu inwestycyjnego. Charakterystyczną cechą tych inwestycji jest niedochodowy charakter co oznacza że szarady powinny przewidywać realne możliwości pozyskania funduszy na późniejsze utrzymanie funkcjonujących obiektów. Finansowanie inwestycji samorządo-

* dr inż. Marek Smoleń, mgr inż. Lesław Urban, Katedra Ekonomiki i Zarządzania, Wydział Ekonomii, Uniwersytet Rzeszowski

wych polega na pokryciu zapotrzebowania na środki finansowe które wynika z zakresu i skali przyjętych do realizacji projektów inwestycyjnych. Finansowanie inwestycji jest zjawiskiem złożonym wynikającym z uwarunkowań społeczno-gospodarczych oraz realizowanej polityki finansowej i gospodarki budżetowej. W warunkach dużych ilościowych i jakościowych potrzeb inwestycyjnych dochodów źródeł finansowania inwestycji stanowi główny czynnik decydujący o ich podjęciu i realizacji [Zawora J., 2008, s. 118].

Wewnętrznym źródłem finansowania projektów inwestycyjnych są pochodzące głównie z podatków i opłat własne środki budżetowe samorządu. Służą one bezpośrednio finansowaniu inwestycji ale stanowią także podstawę ubiegania się o zewnętrzne źródła finansowania, które dzieli się na:

Bezzwrotne źródła finansowania czyli subwencje, dotacje z budżetu państwa, lokalnych funduszy celowych oraz unijnych funduszy strukturalnych, zwrotne źródła finansowania takie jak kredyty, pożyczki i obligacje komunalne, finansowanie w formie partnerstwa publiczno-prywatnego [Rudzka-Lorentz Cz., Sierak J., 2006, s. 220].

Celem opracowania jest przedstawienie znaczenia inwestycji w procesie rozwoju gospodarki regionu. Ukazano również kierunki przedsięwzięć inwestycyjnych w procesie modernizacji gospodarki regionu Podkarpacia.

Inwestycje jako narzędzie rozwoju gospodarczego regionu

Inwestowanie to jedna z podstawowych działalności człowieka w dziedzinie ekonomii. Termin ten może mieć więcej niż jedno znaczenie. Według słownika samorządu terytorialnego inwestycja to aktywa nabyte w celu osiągnięcia korzyści ekonomicznych wynikających z przyrostu ich wartości, uzyskania z nich przychodów w formie odsetek, dywidend (udziałów w zyskach) lub innych źródeł, w tym również z transakcji handlowej, a w szczególności aktywa finansowe oraz te nieruchomości i wartości niematerialne i prawne, które nie są użytkowane przez jednostkę. Potocznie rozumie się tu działania ukierunkowane na zwiększenie wartości zasobów materialnych jednostki, związane z nakładami finansowymi, przeznaczonymi na tworzenie, zwiększenie i modernizowanie majątku. Dziworska K. określa inwestycje jako kapitał celowo wydatkowany przez inwestora, którego celem jest powiększenie jego korzyści materialnych i niematerialnych [Dziworska K., 1995, s. 14]. Inwestycje to również finansowe zaangażowanie się w jakieś przedsięwzięcie w nadziei uzyskania korzyści. Polega ono na przeznaczeniu zasobów finansowych, nie na konsumpcję, ale w takim zaangażowaniu, od którego oczekuje się w przyszłości określonych korzyści [Dolata S., 2002, s. 125]. Najprościej zdefiniowali pojęcie inwestowania Jajuga T. i Słoński T. [Jajuga T., Słoński T., 1997, s. 85] pisząc, że jest to działalność nastawiona na pomnażanie kapitału. Dodają oni, że aby mówić o pełnej definicji inwestowania, należy podkreślić fakt konieczności posiadania kapitału, oznaczającego rezygnację z bieżącej konsumpcji lub pożyczanie kapitału i poniesienie związanych z tym kosztów w przyszłości. Walica H. [Walica H., 1994 s. 7] pod omawianym pojęciem rozumie strumienie płatności rozpoczynające się wydatkami z nadzieją uzyskania wpływów przewyższających te wydatki w przyszłości, a

sam proces inwestowania, oznacza chęć ulokowania kapitału, najczęściej w formie środków pieniężnych, w celu ich uzyskania w przyszłości z nadwyżką. Pogląd Walicy H. jest zgodny z wcześniej prezentowanymi definicjami inwestowania z tym, że podkreśla on pieniężny charakter oczekiwanych korzyści. Należy jednak pamiętać, że takie rozważanie jest słuszne tylko w przypadku przedsiębiorstw komercyjnych, gdyż w przypadku przedsiębiorstw komunalnych bardzo często na pierwszy plan wysuwają się takie cele jak: wzrost zatrudnienia, poprawa infrastruktury danego terenu, ochrona środowiska, pomoc socjalna.

Stosowany jest też termin inwestowania w rozumieniu angażowania kapitału finansowego w określony rodzaj zasobu przedsiębiorstwa czy zakres rzeczowy przedsiębiorstwa. Mówi się na przykład o inwestowaniu kapitału finansowego w ludzi (czynnik ludzki), w potencjał przedsiębiorstwa czy w dany produkt (segment rynku) [Towarnicka H., 2003, s. 31]. W gospodarce rynkowej inwestycje są koniecznym warunkiem rozwoju. Od wielkości zgromadzonego kapitału zależy sposób jego zainwestowania oraz skala pomnożenia jego wartości. Inwestor musi oczywiście wykazywać gotowość do rezygnacji z bieżącej konsumpcji tego kapitału i jego zaoszczędzenia, może jednak decydować o sposobie inwestowania zgromadzonego kapitału w celu osiągnięcia w przyszłości określonych korzyści finansowych w postaci dochodu [Nowak E., Pielichaty E., Poszwa M., 1999, s. 15-16]. Z pojęciem inwestycji jest również związane pojęcie inwestora. Inwestorem jest osoba lub jednostka gospodarcza, która prowadzi działalność inwestycyjną. Inwestor ponosi wydatki związane z inwestycją i w związku z tym ma prawo do podejmowania decyzji dotyczących inwestycji. Inwestowanie nie polega na zaangażowaniu środków w dowolne, nieprzemyślane przedsięwzięcie. Chodzi tu o racjonalne angażowanie środków, gdyż zawsze ma się do czynienia z ograniczonymi środkami. Na rynku kapitałowym inwestorami są osoby fizyczne i prawne, które angażują swój kapitał w celu jego pomnożenia. Kupują oni dobra kapitałowe, czyli akcje, obligacje i udziały majątkowe z zamiarem uzyskania zysku. Może on występować w formie dochodu lub w formie zysków kapitałowych, czyli aprecjacji, jeśli wzrasta cena aktywów [Grzebyk M., 2010, s.165].

Powszechnie uważa się, że wydatki inwestycyjne służą powiększaniu majątku jednostki samorządowej, który sprzyja jej rozwojowi społecznemu i gospodarczemu. Gmina dysponując znaczną samodzielnością realizacji zadań posiada również rozległy zakres wydatkowania środków. Największy zakres swobody posiada ona w przypadku wydatków inwestycyjnych, gdyż sama decyduje o wyborze kierunku inwestowania w zakresie zadań własnych [Mackiewicz M., Misiąg W., Tomalak M., 2003, s. 96]. Przez inwestycje realizowane przez jednostki samorządu terytorialnego rozumieć należy celowe wydatkowanie kapitału, skierowane na powiększenie korzyści materialnych i niematerialnych wspólnoty samorządowej [Henzel H., 1999, s. 47].

Inwestycje podejmowane przez samorządy są podstawowym czynnikiem rozbudowy lokalnej infrastruktury technicznej i społecznej, a w rezultacie powiększenia majątku gminy. Z tych właśnie względów wielkość inwestycji traktowana jest jako ważny wskaźnik jej rozwoju i kondycji finansowej. Inwestowanie jest jednak możliwe dopiero po pokryciu przez gminę niezbędnych wydatków bieżących. Realny poziom inwestycji, jako wyraz skłonności gmin do inwestowania, jest bardzo silnie

skorelowany z dochodami gmin, a zwłaszcza z wysokością dochodów własnych [Czempas J., 1999, s. 37].

Wszystkie wydatki, jakie ponosi gmina na wytworzenie lub odtworzenie składników majątku gminy, uważa się za środki pozytywnie wpływające na rozwój gminy i sytuację jej mieszkańców. Inwestycje zrealizowane przez gminę mogą generować jej przyszłe dochody, w przypadku inwestycji publicznych bardziej niż korzyści finansowe pożądane są korzyści społeczne i użytkowe. Ich służebny charakter wynika stąd, że zaspokajają podstawowe i codzienne potrzeby ludności, jednostek gospodarczych oraz instytucji zlokalizowanych na terenie gminy [Noga M., 1994, s. 14]. Często możliwości inwestycyjne oraz zróżnicowany poziom inwestycji w gminach uwarunkowany jest historycznie, geograficznie, przyrodniczo, osiedleńczo, gospodarczo, politycznie, a także społecznie. Docelowe funkcje inwestycji infrastrukturalnych to:

- obsługa ludności i potencjalnych inwestorów,
- wzmocnienie więzi przestrzennych między jednostkami osadniczymi,
- stworzenie bazy technicznej dla działalności usługowo – produkcyjnej,
- stwarzanie warunków do przemiany struktury wytwórczości.

Wydatki inwestycyjne gmin oraz ich struktura działowa i rodzajowa są w decydującej mierze wypadkową sytuacji dochodowej gminy, jej dynamiki oraz przyjętej przez gminy strategii rozwoju i zagospodarowania przestrzennego, a znaczenie poszczególnych funkcji inwestycji w gminach jest zmienne w czasie i uwarunkowane sytuacją gospodarczą kraju oraz ustawodawstwem dotyczącym samorządów lokalnych [Patrzalek L., 1996, s. 12]. Cechą charakterystyczną wydatków inwestycyjnych jest swoboda w dysponowaniu nimi, w tym znaczeniu, że decyzja o realizacji konkretnie zlokalizowanego zadania inwestycyjnego nie wynika ze ściśle określonych kryteriów czy obowiązków, jakie nakładają na inwestora przepisy prawne, a jedynie z woli inwestora o podjęciu konkretnego działania. Jest to zatem decyzja uznaniowa, wynikająca z chęci podjęcia działań prorozwojowych, interwencyjnych lub podwyższających dotychczasowe standardy [Ziółko J., 1995, s. 34]. Środki inwestycyjne podlegają przy tym konkurencji w tym znaczeniu, że decyzja o wyborze realizacji konkretnej inwestycji powoduje ograniczenie lub brak możliwości inwestowania w innym miejscu. Sposób zarządzania realizacją procesu inwestycyjnego, finansowanego ze środków publicznych jest problemem dużej wagi, a brak dobrych uregulowań w tym zakresie może prowadzić do wielu problemów. Poniesienie wydatku inwestycyjnego nie powoduje, w odróżnieniu od wydatków bieżących, zmniejszenia zasobów gminy – zmniejszają się zasoby pieniężne gminy, lecz zwiększają się zasoby mienia gminy. Bez wydatków na inwestycje komunalne nie jest możliwy wzrost dobrobytu w gminie. Trudno sobie wyobrazić bogate społeczeństwo i prawidłowo działającą gospodarkę bez nowoczesnych szkół, bez wygodnych i bezpiecznych dróg, bez wodociągów i kanalizacji. Jeżeli władze samorządowe myślą o rozwoju swojej wspólnoty muszą inwestować. W Polsce jest to szczególnie ważny problem w związku ze słabym stanem infrastruktury. Region ubiegający się o inwestycje będzie bardziej konkurencyjny, jeśli będzie osiągał wysoki wzrost gospodarczy [Bojar E., 2001, s. 32]. Celem każdej inwestycji jest osiągnięcie zysku, mierzonego bezpośrednio efektami finansowymi bądź efektami społeczno – go-

spodarczymi, przekładającymi się jednak zawsze na wynik finansowy. Optymalizować należy cały proces, a nie tylko jego poszczególne elementy [Cieszyński K., 2003, s. 11]. Proces inwestycyjny polega na kolejno następujących po sobie działaniach, związanych z podjęciem decyzji o realizacji zamierzenia inwestycyjnego, przygotowaniem formalnym i finansowym do jego realizacji, samą realizacją inwestycji oraz przekazaniem obiektu do użytkowania [Czempas J., 2004, s.123-124].

Projekt inwestycyjny jest zbiorem dokumentacji niezbędnej do podjęcia decyzji dotyczącej określonego zakresu rzeczowego inwestycji. Skład dokumentacji może być zróżnicowany w zależności od wielkości i stopnia skomplikowania danej inwestycji, a także możliwości i potrzeb inwestora. Wyniki oceny danego projektu inwestycyjnego odzwierciedlają przewidywane efekty inwestowania dla przyjętych rozwiązań i danych liczbowych. Dobrze przygotowany projekt wraz z niezbędną dokumentacją to podstawa określenia wiarygodności planowanego przedsięwzięcia. Decyzja o wyborze do realizacji inwestycji w obszarze publicznym odbywa się praktycznie wyłącznie na bazie analizy potrzeb. Rzadko i w bardzo niewielkim stopniu prowadzona jest kompleksowa analiza opłacalności i efektywności inwestycji. Należy podkreślić, iż działalność inwestycyjna podlega planowaniu, dlatego w jego ramach powstają wieloletnie programy inwestycyjne. Środki obce przekazane na z góry ustalony cel inwestycyjny mogą być wydatkowane tylko na ten cel, pod groźbą obowiązku ich zwrotu.

Napływ bezpośrednich inwestycji zagranicznych do Polski cechują duże dysproporcje regionalne. Znaczna część spółek z kapitałem zagranicznym jest zlokalizowana na obszarze województwa mazowieckiego (głównie w Warszawie) jednakże stopniowo zwiększa się, napływ inwestorów zagranicznych to innych regionów kraju. Inwestorzy zagraniczni inwestują zarówno w budowę nowych zakładów jak i przejmują dotychczas istniejące. Są oni potencjalnymi partnerami eksportu dla kwalifikowanych lokalnych producentów, którzy mogą poprzez rozwój lokalnego programu połączeń zwrotnych podnieść lokalną konkurencyjność.

Działalność inwestycyjna we współczesnym świecie to na ogół skomplikowane i trudne działania, które warunkują przetrwanie i rozwój jednostki funkcjonującej w zmiennym i konkurencyjnym otoczeniu. Wszystko wydaje się prostsze, jeśli inwestor ma jedną potrzebę-cel, gdyż w życiu gospodarczym może wystąpić wiele potrzeb i co się z tym wiąże także wiele celów, bywa, że wzajemnie ze sobą sprzecznych.

Opublikowany raport przedstawia zróżnicowanie atrakcyjności inwestycyjnej polskich województw oraz, po raz pierwszy, podregionów w trzech kategoriach: dla działalności przemysłowej, usługowej i zaawansowanej technicznie. Raport przygotował Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową (IBnGR). Do trzech najbardziej atrakcyjnych inwestycyjnie polskich regionów IBnGR zalicza: śląskie, mazowieckie i małopolskie. W klasie B znalazły się województwa: dolnośląskie, wielkopolskie, łódzkie. W klasie C: pomorskie zachodnio - pomorskie, opolskie i lubelskie. W klasie D: podkarpackie kujawsko - pomorskie i warmińsko - mazurskie. W ostatniej klasie E znalazły się województwa: świętokrzyskie, lubelskie, podlaskie.

Skutecznym pomysłem na wzrost atrakcyjności inwestycyjnej obszaru jest tworzenie specjalnych stref ekonomicznych. Ich główną ideą było i jest dążenie do złagodzenia strukturalnego bezrobocia w wybranych regionach kraju poprzez skierowanie

tam nowych inwestycji dzięki zastosowaniu pakietu zachęt finansowych. Te zachęty finansowe wprowadzone w roku 1994 ustawą uprawniały przedsiębiorców posiadających zezwolenie na działalność w strefie do:

- całkowitego zwolnienia dochodu od podatku dochodowego przez okres pierwszych dziesięciu lat działalności gospodarczej,
- 50 – procentowego zezwolenia przez lata następne, aż do końca istnienia strefy,
- zwolnienia z podatku od nieruchomości.

Ustawowe cele ustanawia stref skierowane były na:

- przyspieszenie rozwoju gospodarczego części terytorium kraju poprzez rozwój określonych dziedzin działalności gospodarczej, rozwój nowych rozwiązań technicznych technologicznych oraz ich wykorzystanie w gospodarce narodowej,
- zwiększenie konkurencyjności wytwarzanych wyrobów i świadczonych usług,
- zagospodarowanie istniejącego majątku przemysłowego infrastruktury gospodarczej,
- tworzenie nowych miejsc pracy,
- zagospodarowanie niewykorzystanych zasobów naturalnych z zachowaniem zasad równowagi ekologicznej

Podstawowym celem działania przedsiębiorstw na rynku jest powiększanie ich wartości rynkowej, czyli maksymalizacja dochodów właścicieli. Jednostki gospodarcze osiągają ten cel, podejmując właściwe decyzje inwestycyjne i finansowe. Wysoka wartość przedsiębiorstwa na rynku daje sposobność do pozyskiwania środków finansowych, niezbędnych do celów rozwojowych, na korzystnych warunkach, czyli po niskich kosztach. Decyzje finansowe powinny wspierać strategię inwestycyjną. Zarządzanie kapitałem wiąże się z realizacją dwóch zasadniczych celów działania przedsiębiorstw: pozyskiwaniem kapitału niezbędnego do funkcjonowania oraz dążeniem do zwiększania jego wartości rynkowej. Bazując na przedstawionym założeniu można stwierdzić, że czynniki wpływające na wartość rynkową przedsiębiorstw są jednocześnie determinantami ryzyka jego działalności.

W miarę rozwoju gospodarki rynkowej procesy zarządzania przedsiębiorstwami stały się o wiele trudniejsze z powodu znacznych zmian zachodzących w warunkach jego otoczenia oraz wzrastającej konkurencyjności. Określenia podstawowych czynników kształtujących tę wartość ukierunkowuje wszelkie działania gospodarcze na efekt końcowy.

Obecnie najnowocześniejszą koncepcją zarządzania przedsiębiorstwem jest koncepcja zarządzania przez wartość. Wdrożenie zarządzania przez wartość wymaga zmiany dotychczasowej strategii, stawiając w przebudowanej strategii maksymalizację wartości jako nadrzędny cel strategiczny organizacji. System zarządzania wartością przedsiębiorstwa wiąże się ze zmianą filozofii zarządzania, które niesie za sobą duże szanse na stabilny rozwój i przewagę konkurencyjną, ale jednocześnie jest poważnym wyzwaniem dla wprowadzających te koncepcje zarządzania. Koncepcja zarządzania wartością przedsiębiorstwa wymaga identyfikacji kluczowych czynników, które mają wpływ na wzrost wartości przedsiębiorstwa. Istotną rolę w realiza-

cji celów strategicznych, które są skoncentrowane na wartości ma wybór czynników i odpowiednich i specyficznych dla konkretnego przedsiębiorstwa. Odnalezienie obszarów potencjalnie powodujących kreowanie wartości i powiązanie ich z systemem kluczowych nośników wartości, przeznaczonych dla danego przedsiębiorstwa.

Zarówno brak perspektyw życiowych jak i trudna sytuacja na rynku pracy skutkowały odpływem najlepiej wykwalifikowanych kadr do większych ośrodków przemysłowych [Karczmarek J., 2002, s. 5-6].

W efekcie przedsiębiorstwa zaczęły ograżać kluczową rolę w polskiej gospodarce, stanowiąc zarówno istotny element ograniczenia bezrobocia [Targalski J., 2005, s. 5]. Podstawową ideą powoływania specjalnych stref ekonomicznych w świecie była koncepcja rozwoju regionu o szczególnym znaczeniu dla gospodarki.

Koncepcja ta stanowi zazwyczaj dźwignię ekonomiczną dla szerokiej aktywizacji gospodarczej. W wielu Regionach skoncentrowały się zjawiska destrukcji zasobów produkcyjnym, w spadku produkcji i zatrudnienia. Strefa ma wspomagać proces restrukturyzacji w kierunku wykorzystania istniejącego potencjału regionu. Utworzenie stref pozwala obszarom przemysłowym stać się załączkiem rozwoju gospodarczego stworzyć nowe miejsca pracy w firmach działających na jej terenie i w otoczeniu oraz szeroko pobudzić rozwój przedsiębiorczości w regionie [Budzikowski K., Świętowit J., 1997, s. 75].

Tereny w Polsce objęte statusem specjalnej strefy ekonomicznej, zajmowały w końcu grudnia 2004 roku obszar 6526,3 hektarów, rozpościerając się na terytorium 79 miast i 55 gmin wiejskich. Strefy powołano na 20 lat. Docelowo w perspektywie 15-20 lat miało w nich znaleźć zatrudnienie około 5% ogółu zatrudnionych w przemyśle. Z punktu i widzenia atrakcyjności lokalizacyjnej oraz stopnia zagospodarowania przestrzennego działające w

Polsce strefy można umownie ująć w trzech grupach [Holik G., Nowak Z., 2004, s. 114]:

- powstałe na obszarach zagrożonych recesją, spowodowaną przestarzałym kapitałem produkcyjnym i monokulturą przemysłową, na których ustawiono: Katowicką SSE, SSE Euro - park Mielec, Legnicką SSE, Wałbrzyską SSE, Łódzką SSE.
- powstało na obszarach zacofano gospodarczo, o wysokiej stopie bezrobocia strukturalnego powstałego wskutek likwidacji PGR lub nierentownych przedsiębiorstw państwowych, na których zlokalizowano: Suwalską SSE, SSE Starachowice, Tarnobrzeską SSE, Pomorską SSE, Kamiennogóorską SSE, Warmińsko – Mazurską SSE.
- powstałe na obszarach dużej atrakcyjności lokalizacyjnej, skupujące ośrodki akademickie oraz dysponujące zapleczem naukowo – badawczym do tworzenia technoparków i wdrażania innowacyjnych rozwiązań produkcyjnych: SSE Krakowski Park Technologiczny.

O przedsiębiorczości można mówić w dwóch wymiarach [Nasiłowski M., 2002, s. 32-33]:

1. Procesu tworzenia i budowania czegoś nowego. Przedsiębiorczość to zorganizowany proces działań ukierunkowany w danych warunkach na wykorzystanie nowatorskiego pomysłu w celu generowania korzyści na rynku. W procesie budowania podkreśla się:

- umiejętność wykorzystania pomysłów, okazji,
- ryzyko (niepewność).

2. Zespołu cech opisujących szczególnie sposób postępowania człowieka. Wówczas przedsiębiorczość wyróżnia się:

- dynamizmem, aktywnością,
- skłonność do podejmowania ryzyka,
- umiejętność przystosowania się do zmieniających się warunków,
- postrzeganiem szans i ich wykorzystanie.

Skuteczny rozwój lokalny i regionalny możliwy jest tylko wówczas, gdy działanie społeczności, władzy publicznej, oraz pozostałych podmiotów funkcjonujących danej jednostce terytorialnej będzie ściśle zharmonizowane i systematyczne. Wszystkie działania tych podmiotów powinny mieć na celu generowanie dynamiki rozwoju i tworzenie korzystnych warunków dla gospodarki [Zalewski A., 2005, s. 88-89].

Podstawą trwałego i harmonijnego rozwoju gospodarczego jest uruchomienie mechanizmów sprzyjających jego zdynamizowaniu. Ważna jest konsekwencja kierunków działania. Harmonijny proces rozwoju gospodarczego wymaga współistnienia na jednym terenie przedsiębiorstw różnej wielkości, tworzących komplementarną i współzależną całość. Przedsiębiorstwa duże są katalizatorem postępu technologicznego i innowacyjności, ogniskując wokół siebie znaczną liczbę podmiotów zależnych powiązanych siecią kooperacji [Butra J., Janowski A. Kicki J., Siewierski S., Waniewista K., 1999, 268-269]. Obecnie to one koncentrują największą liczbę pracujących na tym terenie, a ich dynamika pozwala na łatwiejsze dostosowanie się do zmiennej sytuacji gospodarczej.

Działalność każdego przedsiębiorstwa wpływa na funkcjonowanie firm w jego otoczeniu. Powstawanie lub rozwój działalności gospodarczej na pewnym obszarze prowadzi do wzrostu dochodów i zatrudnienia w wielu innych przedsiębiorstwach powiązanych pośrednio lub bezpośrednio z funkcjonowaniem tego pierwszego lub jego pracowników. Jeżeli przedsiębiorstwa zacieśniają i rozwijają więzi kooperacyjne to najczęściej zwiększa się ogólny potencjał przedsiębiorstwa, co najczęściej powoduje rozwój ich działalności, a to z kolei generuje zwiększanie zatrudnienia. Każdy rodzaj działalności gospodarczej zwiększa również wpływy podatkowe do samorządów lokalnych. Oparte na ścisłych powiązaniach przepływy gospodarcze mają charakter mnożnikowy [Mazurkiewicz P., 2000, s. 11-12].

Wyróżnia się dwa podstawowe rodzaje efektów mnożnikowych. Efekty z dodatkowego popytu generowanego poprzez nowo powstałe lub rozwijające się przedsiębiorstwa umożliwiające wzrost firm będących dostawcami dóbr i usług. Efekty dochodowe natomiast są skutkiem zwiększeniem siły nabywczej ludności poprzez wynagrodzenia pracowników, pracowników tym samym przyczyniają się do rozwoju firm, które zaspokajają potrzeby konsumpcyjne. W ten sposób rozwój jednych z firm za pośrednictwem dodatkowego zapotrzebowania na produkty i usługi wielokrotnie się w postaci rozwoju innych podmiotów gospodarczych. Podmioty te z kolei same stwarzają większy popyt wywołując kolejny cykl efektów mnożnikowych [Nasiłowski M., 2002, s. 98]. Rozwój firm prowadzi również do wzrostu dochodów budżetowych gmin, które mogą stać się źródłem inwestycji infrastrukturalnych, czy jakości poprawy usług publicznych. To z kolei korzystnie wpływa na funkcjonowanie przedsiębiorstw. Istotne znaczenie mają wielkości i przestrzenny rozkład efektów mnożnikowych. Na efekty te składa się zarówno rozwój lokalnych

przedsiębiorstw jak i dostawców zlokalizowanych w odległych miastach, regionach, a nawet poza granicami Polski. Im silniejsze efekty mnożnikowe podmiotów działających SSE, a zarazem większe ich skupienie, tym bardziej strefa oddziałuje na rozwój. Tabela 1 przedstawia macierz relacji przestrzennego zróżnicowania więzi inwestycyjnych.

Tabela 1. Relacje budowania potencjału inwestycyjnego w procesie rozwoju regionu

Elementy otoczenia regionu /elementy struktury				Elementy modelu	Otoczenie regionu					Struktura regionu			re-inwestycyjne
Otoczenie	Elementy struktury regionu	Struktura przestrzenna regionu	Jednostka struktury układu lokalnego		globalne	europejskie	krajowe	Makroregion NUTS	Region	NUTS 3	NUTS 4	NUTS 5	
		Elementy modelu			G	E	K	M	F	S	P	L	I
globalne				G	gg	ge	gk	gm	gr	gs	gp	gl	iw
europejskie				E	eg	ee	ek	em	er	es	ep	el	iw
Krajowe				K	kg	ke	kk	km	kr	ks	kp	kl	iw
Makroregionalne NUTS 1				M	mg	me	mk	mm	m r	ms	mp	ml	iw
	Region NUTS 2			R	rg	re	rk	rm	rr	rs	rp	rl	iw
		NUTS 3		S	sg	se	sk	sm	sr	ss	sp	sl	iw
		NUTS 4		P	pg	pe	pk	pm	pr	ps	pp	pl	iw
		NUTS 5		L	lg	le	lk	lm	lr	ls	lp	ll	iw
			Relacje inwestycyjne	I	ig	ie	ik	im	ir	is	ip	il	ii

Źródło: na podstawie Kudelko J., Ziolo Z., - Model uwarunkowań budowy strategii rozwoju układów regionalnych. [w] *Ekonomika przedsiębiorstw w nowych uwarunkowaniach systemowych*, red. J. Kitowski, Wydawnictwo UR Rzeszów, 2004, s. 63

Obszary modernizacji gospodarki regionu Podkarpacia

Planowanie rozwoju regionu podkarpackiego w perspektywie budżetowej Unii Europejskiej 2007-2013 bazuje na następujących celach i priorytetach:

- ✓ tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki poprzez rozwijanie przedsiębiorczości, zwiększanie jej innowacyjności oraz podniesienie atrakcyjności inwestycyjnej regionu,
- ✓ poprawa dostępności komunikacyjnej i infrastruktury technicznej województwa przewiduje się realizację następujących priorytetów: wspieranie inwestycji komunikacyjnych, wspieranie inwestycji z zakresu gospodarki wodno – ściekowej, zapewnienie bezpieczeństwa energetycznego regionu, poprawa sprawności funkcjonowania regionalnego systemu usług telekomunikacyjnych,
- ✓ wielofunkcyjny rozwój obszarów wiejskich sprzyjający powstawaniu rentownych gospodarstw rolnych oraz kreowaniu pozarolniczych źródeł dochodów,
- ✓ poprawa jakości środowiska oraz zachowanie i ochrona zasobów przyrodniczych i wartości krajobrazowych,
- ✓ wszechstronny rozwój kapitału społecznego, umożliwiający pełne wykorzystanie potencjału i możliwości rozwoju osobistego mieszkańców regionu,
- ✓ wspieranie rozwoju gospodarczego regionu, wykorzystanie potencjału turystycznego i dziedzictwa kulturowego oraz ochrona wartości przyrodniczo – krajobrazowych,
- ✓ bezpieczeństwo zdrowotne ludności przewiduje się realizację następujących priorytetów: zmniejszenie zachorowalności oraz umieralności, koordynacja działań w zakresie ochrony zdrowia oraz poprawy bezpieczeństwa ludności,
- ✓ integracja działań w zakresie pomocy społecznej przewiduje się realizację następujących priorytetów: wspieranie działań na rzecz osób zagrożonych marginalizacją i wykluczeniem społecznym.

Regionalny Program Operacyjny województwa podkarpackiego na lata 2007 - 2013 jako cel główny obejmuje wzrost krajowej i międzynarodowej konkurencyjności gospodarki oraz poprawę dostępności przestrzennej Podkarpacia, a także podniesienie krajowej i międzynarodowej konkurencyjności gospodarki regionu poprzez wzrost jej innowacyjności, a tym samym efektywności, która stworzy warunki do zwiększenia zatrudnienia oraz wzrostu dochodów i poziomu życia ludności.

Cel strategiczny wyznacza tworzenie warunków dla wzrostu konkurencyjności gospodarki opartej na wiedzy i przedsiębiorczości zapewniającej wzrost zatrudnienia oraz wzrost poziomu spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej. Cel ten jest także zgodny z celem określonym dla regionów w Rozporządzeniu Rady ustanawiającym przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego oraz Funduszu Spójności. Jest również spójny z podstawowymi dokumentami określającymi przestrzeń dla polityki spójności UE w latach 2007 – 2013, w tym Strategicznymi Wytycznymi Wspólnoty. Poziom nakładów na realizację zadań przedstawia tabela 2.

Tabela 2 Planowane nakłady na realizację strategii w latach 2007-2013

OBSZAR STRATEGICZNY	Kwota łączna (w mln zł)	%	ŹRÓDŁA FINANSOWANIA w mln zł.					Udział środków unijnych %
			Środki własne	Budżet państwa	Kredyty i pożyczki	Środki unijne	Inne źródła	
GOSPODARKA REGIONU	1370,81	9,0	279,72	360,63	6,20	649,42	74,83	47,4
OBSZARY WIEJSKIE I ROLNICTWO	2549,97	16,8	520,45	209,61	192,61	1516,18	111,12	59,5
OCHRONA ŚRODOWISKA	3324,43	22,0	478,14	317,72	215,11	1950,02	363,44	58,7
KAPITAŁ SPOŁECZNY	2330,89	15,4	307,76	1002,46	85,37	925,44	9,87	39,7
INFRASTRUKTURA TECHNICZNA	4374,95	28,9	883,64	402,96	223,69	2616,25	248,42	59,8
WSPÓLPRACA MIĘDZY-NARODOWA	162,02	1,0	18,51	28,49	0,20	63,97	50,85	39,4
OCHRONA ZDROWIA	662,27	4,4	125,64	164,02	33,39	324,11	15,11	48,9
POMOC SPOŁECZNA	383,87	2,5	134,62	117,66	5,09	118,35	8,16	30,8
RAZEM	15159,22	100,0	2748,47	2603,55	761,67	8163,74	881,79	53,9

Źródło: Opracowanie własne

W ramach celu „wzrost krajowej i międzynarodowej konkurencyjności gospodarki oraz poprawa dostępności przestrzennej Podkarpacia” realizowane są cele szczegółowe:

1. Tworzenie warunków dla rozwoju przedsiębiorczości i gospodarki opartej na wiedzy,
2. Poprawa dostępności i atrakcyjności inwestycyjnej regionu poprzez realizację przedsięwzięć w zakresie sieci komunikacyjnej, informatycznej i energetycznej,
3. Zapobieganie degradacji środowiska oraz zagrożeniom naturalnym i technologicznym, a także efektywna gospodarka zasobami naturalnymi,
4. Tworzenie warunków dla rozwoju kapitału społecznego poprzez inwestycje w edukację, ochronę zdrowia i pomoc społeczną, sport, turystykę oraz kulturę,
5. Zmniejszenie występujących wewnątrz województwa różnic rozwojowych [Smoleń M., 2009, s. 345].

W ramach celu „infrastruktura techniczna” realizowane są następujące cele szczegółowe:

1. poprawa dostępności i atrakcyjności inwestycyjnej regionu poprzez realizację przedsięwzięć w sferze komunikacyjnej, informatycznej i energetycznej,

2. poprawę powiązań komunikacyjnych i systemu komunikacji publicznej w województwie,
3. wspieranie rozwoju społeczeństwa informacyjnego,
4. poprawę stanu i efektywności wykorzystania infrastruktury energetycznej.

W ramach celu „ochrona środowiska i zapobieganie zagrożeniom” realizuje się poprzez następujące cele szczegółowe:

1. ograniczenie ilości zanieczyszczeń, w tym odpadów przedostających się do środowiska, a także poprawa zaopatrzenia w wodę,
2. poprawę bezpieczeństwa przeciwpowodziowego oraz racjonalne zagospodarowanie zasobów wodnych,
3. ograniczenie degradacji środowiska oraz ochrona zasobów różnorodności biologicznej,
4. poprawa poziomu bezpieczeństwa w regionie pod względem zagrożeń naturalnych i technologicznych.

W ramach celu „infrastruktura społeczna” następuje tworzenie warunków dla rozwoju kapitału społecznego poprzez inwestycje w edukację, ochronę zdrowia i pomoc społeczną, sport, turystykę oraz kulturę poprzez realizację następujących celów szczegółowych:

1. poprawa dostępności i podniesienie jakości regionalnego systemu edukacji,
2. poprawa bezpieczeństwa zdrowotnego ludności i rozwój infrastruktury pomocy społecznej,
3. zwiększenie dostępności mieszkańców do obiektów sportowych i rekreacyjnych,
4. poprawa konkurencyjności turystycznej regionu, a także zachowanie dziedzictwa kulturowego oraz poprawę jakości i dostępności infrastruktury kultury.

W ramach celu „spójność wewnątrzregionalna” konieczne jest zmniejszenie występujących wewnątrz województwa różnic rozwojowych poprzez realizację celów szczegółowych:

1. wzmocnienie ośrodków miejskich,
2. ożywienie społeczno-gospodarcze obszarów zdegradowanych,
3. zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej obszarów zmarginalizowanych gospodarczo.

W ramach celu „pomoc techniczna” niezbędna jest efektywna realizacja Regionalnego Programu Operacyjnego województwa podkarpackiego poprzez cele szczegółowe:

1. umożliwienie sprawnego funkcjonowania systemu realizacji programu oraz zapewnienie ciągłości procesu programowania,
2. upowszechnienie informacji o dostępnym wsparciu z EFRR oraz pomoc w przygotowaniu i realizacji wysokiej jakości projektów, a także promocja efektów programu.

Strategia rozwoju trwałego i zrównoważonego jest uzgodnionym programem zmierzającym do osiągnięcia najwyższego poziomu życia mieszkańców z poszanowaniem zasobów naturalnych. Istotną cechą strategii jest integrowanie społeczeństwa i jego angażowanie w proces planowania i współodpowiedzialności za skutki

wdrożenia oraz udział w nowoczesnym zarządzaniu jednostkami samorządu. Z doświadczeń wynika, że efekty strategii przewyższają początkowe oczekiwania samorządów. Ponadto strategia rozwoju daje szansę ubiegania się o środki finansowe z programów wsparcia europejskiego. Relatywnie dobra sytuacja Podkarpacia w kwestii budowania podstaw do rozwoju przedsiębiorczości jest efektem tego, że zarówno przedsiębiorcy jak i przedstawiciele instytucji naukowych oraz władze samorządowe mają świadomość szans i perspektyw regionu na zmianę pozycji Podkarpacia w krajowych i europejskich rankingach gospodarczych poprzez aktywność i skuteczną budowę obszarów utożsamianych z tworzeniem gospodarki opartej na innowacjach i wiedzy rozwoju edukacji i przedsiębiorczości, tworzenia regionalnych systemów innowacyjności oraz infrastruktury innowacyjnej [Kaszuba K., 2005, s. 89].

Przedsiębiorstwa z regionu Podkarpacia coraz częściej sięgają po środki wspomagające rozwój firm. Sytuacji tej sprzyja uruchomienie w regionie wielu funduszy unijnych, których celem jest wyrównanie poziomu gospodarczego Polski z pozostałymi krajami Unii Europejskiej. Region Podkarpacia ma tutaj pozycję uprzywilejowaną ze względu na nadal niskie wskaźniki ekonomiczne w stosunku do reszty kraju. Szansą zewnętrzną dla przedsiębiorstw jest zatem zwiększona dostępność regionu do środków pomocy finansowej przeznaczonych na obszar wiejskie, infrastrukturę, edukację, przedsiębiorczość, turystykę, ochronę środowiska oraz współpracę transgraniczną.

W integrującej się Europie coraz poważniejszą rolę w rozwoju układów regionalnych odgrywają związane z nimi władze samorządowe. Podstawowym zadaniem i kierunkiem ich działalności musi być dbanie o systematyczne podnoszenie pozycji konkurencyjnej określonego układu przestrzennego oraz jego atrakcyjności dla pobudzania wewnętrznych i przyciągania zewnętrznych czynników wzrostu społeczno-gospodarczego i kulturowego. Inne zatem uwarunkowania mają zachodnio-europejskie regiony krajów rozwiniętych, a inne regiony pogranicza wschodniego [Kudełko J., 2003, s. 182].

Faktem jest, że polaryzacja rozwoju regionalnego, jak i podobne zjawiska wewnątrz regionów, przynoszą zarówno pozytywne jak i negatywne efekty. Z jednej strony słabo rozwinięta i mniej dynamiczna część regionu aktywizuje się dzięki impulsom płynącym z bieguna wzrostu (poprzez zwiększony popyt bieguna na produkty wytwarzane w regionie, inwestowanie w działalności uzupełniające, prowadzone na zapleczu oraz tworzenie miejsc pracy dla ludności z zaplecza). Z drugiej strony jednak, słabsza gospodarczo część regionu przegrywa w konkurencji o rynki zbytu z lepiej zorganizowanym i bardziej wydajnym przemysłem, skoncentrowanym w regionie lepiej rozwiniętym. Drugim negatywnym efektem polaryzacji jest odpływ najwyższej wykwalifikowanych kadr i zasobów kapitałowych z regionu do ośrodka wzrostu. Uważa się, że efekty negatywne odczuwane są najdotkliwiej w pierwszej fazie procesu wzrostu bieguna, w dłuższym okresie przeważają efekty pozytywne. Dlatego też przekonanie, że zasada równości szans i warunków gospodarowania powinna mieć charakter regionalny (założenie leżące u podstaw polityki regionalne UE), okazuje się nie do końca uzasadnione. Wyrównanie takie nie jest ani możliwe, ani potrzebne. Przykładem może być Unia Europejska, która zainwe-

stowała miliardy euro w regiony Włoch, Grecji i Portugalii, a ich pozycja konkurencyjna i atrakcyjność niewiele się zmieniły [Pięta-Kanurska M., 2002, s. 264-265].

W wielu państwach UE ich wschodnie regiony są mniej zamożne. Podobna sytuacja ma miejsce w Polsce między innymi dlatego w polityce gospodarczej UE kieruje się większe wsparcie finansowe na wyrównywanie dysproporcji pomiędzy regionami bogatymi i biednymi. Z opublikowanych przez GUS danych wynika, że biorąc pod uwagę PKB w przeliczeniu na 1 mieszkańca Podkarpacie jest najbiedniejszym regionem w Polsce. Jednak podregion rzeszowsko-tarnobrzeski jest zdecydowanie bardziej dynamiczny aniżeli podregion krośnieńsko-przemyski.

Struktura największych przedsiębiorstw Podkarpacia w powiatach jest silnie zróżnicowana i przedstawia się następująco; w powiecie rzeszowskim 49 firm, krośnieńskim 7, dębickim 7, stalowowolskim 6, jasielskim 5, tarnobrzeskim 4, łańcuckim, mieleckim i ropczycko-sędziszowskim po 3 firmy, brzozowskim, kolbuszowskim, leżajskim, przemyskim, sanockim i przeworskim po 2 firmy. Natomiast ze 100 największych przedsiębiorstw regionu żadne nie znalazło się w powiecie bieszczadzkiem, jarosławskim, leskim i lubaczowskim. Dobrze funkcjonujące i rozwojowe przedsiębiorstwa nie tylko stymulują lokalny rynek pracy, ale też oddziałują na otoczenie.

Dla rozwoju regionu szczególnie ważne są środki unijne rozwój przedsiębiorczości, stymulując rozwój firm, rzutują na procesy rozwojowe w gospodarce regionu. Na działania te wydatkowano kwotę ponad 580 mln zł. Dla ponad 6 tys. osób z regionu zorganizowano szkolenia za ponad 100 mln zł. W regionie powstanie 12 regionalnych centrów transferu nowoczesnych technologii za kwotę 114 mln zł. Na realizację nowoczesnej sieci dróg przyjęto 182 projekty na kwotę 600 mln zł., na poprawę tzw. dostępności komunikacyjnej. Dobre relacje gospodarcze ze wschodnim sąsiadem, wymianę gospodarczą powinny ułatwiać sprawnie funkcjonujące przejścia graniczne. W regionie realizuje się wiele inwestycji które sprawiają, że region będzie jednym z największych placów budowy w Polsce. Podkarpackie przedsiębiorstwa dobrze poradziły sobie z kryzysem, na podstawie badań przeprowadzonych przez Wyższą Szkołę Zarządzania w Rzeszowie można stwierdzić, że 50 firm z listy 100 odnotowało dynamikę wzrostu przychodów, a w pierwszej pięćdziesiątce największych przedsiębiorstw Podkarpacia znalazło się 15 wywodzących się z okresu budowy Centralnego Okręgu Przemysłowego w regionie.

Realizacja projektów finansowanych ze środków unijnych była w 2009 roku istotnym czynnikiem dodatniego wzrostu gospodarczego regionu Podkarpacia. W 2009 roku z firm które uczestniczyły w analizie porównawczej sprzedano produkcję za kwotę 4,6 mld zł. a rok wcześniej za kwotę o ponad 1mld większą, to efekt zmiany koniunktury gospodarczej i wahań w popycie na oferowane produkty wywołanych kryzysem. Dynamika rozwoju własnego rynku i zwiększenie poziomu sprzedaży wytwarzanych przez przedsiębiorstwa produktów i usług jest możliwe dzięki docieraniu do klientów krajowych i zagranicznych poprzez efekt dywersyfikacji działalności i wprowadzania na rynek innowacyjnych produktów.

Aktualnie w gospodarce coraz bardziej widoczny jest problem zróżnicowania dochodów. Pozycja rynkowa silnych przedsiębiorstw jako uczestników rynku pozwala na zwiększenie dochodów natomiast mniejsze podmioty mają częstsze wahania w poziomie zysków. Podkarpackie przedsiębiorstwa mimo spowolnienia go-

spodarczego skutecznie wygrywają konkurencję na zagranicznych rynkach, o czym świadczy wyższy od średniej krajowej poziom wskaźnika udziału eksportu w przychodach ze sprzedaży. Poziom eksportu wywiera istotny wpływ na tempo rozwoju gospodarczego regionu.

Podsumowanie

Silniejsze efekty mnożnikowe generują zazwyczaj przedsiębiorstwa dłużej działające w danym miejscu, przedsiębiorstwa z kapitałem rodzimym w tym zwłaszcza mającym w danym miejscu swą siedzibę. Słabsze są one w przypadku firm zagranicznych, zorientowanych na rynki zagraniczne. Lokalne efekty mnożnikowe powstające poprzez zlecenie usług firmom najbliższego otoczenia są zazwyczaj silniejsze niż efekty wynikające z zaopatrzenia produkcyjnego. Wynika to z cech charakterystycznych sektora usług. Najbardziej lokalny charakter mają natomiast z natury rzeczy dochodowe efekty mnożnikowe, związane z miejscem zamieszkania pracowników generujących wydatki. Ich wielkość ma ścisły związek z poziomem zatrudnienia, a także wysokością wynagrodzeń w przedsiębiorstwach.

Znaczący wpływ na wielkość efektów mnożnikowych mają ponadto cechy społeczne i gospodarcze samego regionu. Przechwytywanie i wykorzystywanie przez powiat i jego otoczenie zewnętrzne, efektów mnożnikowych jest w niemałym stopniu uzależnione od zdolności miejscowych firm do zaspokajania popytu zgłaszanego przez przedsiębiorstwa działające na terenie strefy, jak również od szybkiej i trafnej reakcji na popyt konsumpcyjny zgłaszany przez jej pracowników. Uzależnione jest to przede wszystkim od wielkości, poziomu rozwoju, struktury i wzajemnego dopasowania gospodarki lokalnej oraz aktywności miejscowych podmiotów gospodarczych, jak również częściowo od aktywności władz publicznych.

Oprócz opisanych poniżej efektów mnożnikowych działalności specjalnej strefy ekonomicznej, można również wskazać pewne pośrednie efekty jej działalności. Do tej grupy zaliczyć można między innymi:

- przełamanie tradycji monokultury przemysłowej na rzecz dywersyfikacji branżowej,
- podniesienie standardu świadczonych usług
- wdrożenie przez zagranicznych inwestorów nowych form zarządzania i organizacji pracy,
- realizacja inwestycji infrastrukturalnych, służących nie tylko inwestorom stref, ale i społeczności lokalnej,
- budowa obiektów użyteczności publicznej jak placówki zdrowia, centra kulturalne i sportowe,
- wywołanie potrzeby rozbudowy i modernizacji infrastruktury drogowej.

W 2006 roku siedmiu inwestorów poniosło nakłady inwestycyjne przekraczające 100 mln USD, co łącznie stanowiło 40,6% ogólnej sumy bezpośrednich inwestycji zagranicznych w regionie. Miała miejsce dominacja inwestorów z branży przemysłowej. Wśród dziesięciu największych inwestorów znajduje się osiem podmiotów ze Stanów Zjednoczonych.

Należy stwierdzić, że region staje się coraz bardziej atrakcyjny dla inwestorów zewnętrznych ze względu na optymalną relację pomiędzy kosztami i jakością pracy, dostępnością wykwalifikowanych i zaangażowanych kadr, środkami strukturalnymi z UE dla innowacyjnych firm.

Reasumując należy stwierdzić, że proces inwestycyjny pozwala systematycznie budować wartość przedsiębiorstw wdrażających nowe technologie. Kolejny ważny kierunek zmian inwestycyjnych to budowanie spójności komunikacyjnej gospodarki regionu wykorzystując korzystne położenie geograficzne w toku współpracy zwłaszcza ze Słowacją i Ukrainą. Konieczne jest ciągle optymalizowanie programu rozwoju regionu wspierającego inwestycje ze środków unijnych kreując tym samym regionalną politykę wsparcia. Inwestycje to również narzędzie budowania konkurencyjności i modernizacji gospodarki regionu. Konieczna jest tu aktywna promocja regionu, między innymi przez wykorzystanie przyjętego loga – *otwarta przestrzeń na innowacje*. Znak ten powinien zachęcać potencjalnych inwestorów do lokowania działalności w przestrzeni gospodarczej Podkarpacia. Realizacja inwestycji w regionie z wykorzystaniem środków z RPO pozwala na niwelowanie różnic w funkcjonowaniu przedsiębiorstw i gospodarki regionu. Projekty inwestycyjne na trwałe zmieniają obraz podkarpackich przedsiębiorstw budując bazę ekonomiczną na przyszłość.

Investments in process of creating of development of economy in region

In study was introduced meaning of investment in build-up of economy in region. In article were showed priorities of modernization economy in region Podkarpacie and intended money on investments.

Literatura

- Bojar E., 2001, *Bezpośrednie inwestycje zagraniczne w obszarach słabo rozwiniętych*, PWN, Warszawa, s.32.
- Budzikowski K., Świętowit J., 1997, *Przesłanki tworzenia i warunki funkcjonowania stref uprzywilejowanych*, *Prace z zakresu handlu zagranicznego. Zeszyty Naukowe* nr 501, Akademia Ekonomiczna w Krakowie, Kraków, s. 75
- Butra J., Janowski A. Kicki J., Siewierski S., Wanielista K., 1999, *Przedsiębiorstwo i jego otoczenie w gospodarce rynkowej*, Wydawnictwo Instytutu Gospodarki Surowcami Mineralnymi i Energią PAN, Kraków, s 268-269
- Cieszyński K., 2003, *Optymalizacja procesu inwestycyjnego, Maksymalnie budowlany przewodnik dla inwestora* nr 2, Polskie Wydawnictwa Branżowe, s. 11.
- Czempas J., 2004, *Diagnoza stanu terytorialnej administracji publicznej w Polsce*, Samorząd terytorialny nr 1-2, s. 123-124.
- Czempas J., 1999, *Zmiany intensywności inwestowania w gminach byłego województwa katowickiego w latach 1992 – 1998*, *Finanse komunalne*, nr 6, s. 37.

- Dolata S., 2002, *Problemy zarządzania w działalności samorządu terytorialnego*, Wyd. Uniwersytetu Opolskiego, Opole, s.125.
- Dziworska K., 1995, *Podstawy zarządzania inwestycjami gmin*, Finanse komunalne nr 6, s.14.
- Grzebyk M., 2010, *Inwestycje w rozwoju społeczno gospodarczym gminy*. Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu, red. J. Sokołowski, M. Sosnowski, A. Żabiński, Wydawnictwo UE Wrocław
- Henzel H., 1999, *Finanse, ryzyko i ekologia w procesach inwestycyjnych*, OLYMPUS, Katowice, s. 47.
- Holik G., Nowak Z., 2004, *Specjalne strefy ekonomiczne w Polsce w warunkach integracji z Unią Europejską*, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie, nr 651, s. 114
- Jajuga T., Słoński T., 1997, *Finanse spółek, Długoterminowe decyzje inwestycyjne i finansowe*, PWN, Warszawa, s. 85.
- Jastrzębska M., 2005, *Polityka inwestycyjna jednostek samorządu terytorialnego*. Samorząd Terytorialny, nr 9, s. 16
- Karczmarek J., 2002, *Systemowe uwarunkowanie procesu transformacji w Polsce*, Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie, nr 570, s. 5-6
- Kaszuba K., 2005, *Innowacje i wiedza - źródła rozwoju i finansowego sukcesu podkarpackich firm*. [red.] K. Kaszuba i J. Targalski [w:] *Innowacyjność sektora MŚP - Małopolska i Podkarpacie*. Wydawnictwo Wyższej Szkoły Zarządzania w Rzeszowie, Kraków-Rzeszów s. 89
- Kudelko J., 2003 *Położenie centrów wzrostu społeczno-gospodarczego wschodniego pogranicza jako wyraz kształtującego się ładu przestrzennego*. Biuletyn KPZK PAN, Zeszyt 205 Warszawa s. 182
- Mackiewicz M., Misiąg W., Tomalak M., 2003, *Samorządowa kasa, czyli, na co idą pieniądze w gminach, powiatach, województwach*, ALINEX, Warszawa, s. 96.
- Mazurkiewicz P., 2000, *Polityka gospodarcza*, Wyższa Szkoła Ekonomiczna w Warszawie, Warszawa, s.11-12
- Nasiłowski M., 2002, *Podstawy przedsiębiorczości*, Key Test, Warszawa s 32-33
- Nasiłowski M., 2002, *System rynkowy. Podstawy mikro- i makroekonomii*, Warszawa, s.98
- Noga M., 1994, *Państwo a inwestycje w gospodarce rynkowej*, AE im. O. Langego, Wrocław, s. 14.
- Nowak E., Pielichaty E., Poszwa M., 1999, *Rachunek opłacalności inwestowania*, PWE, Warszawa, s. 15-16
- Patrzałek L., 1996, *Narzędzia oddziaływania samorządów terytorialnych na rozwój lokalny i regionalny*, Samorząd terytorialny nr 5, s. 12.
- Pięta-Kanurska M., 2002, *Ekonomiczno-społeczne determinanty polaryzacji procesu rozwoju regionalnego w Polsce* [w:] Namyślak B., Koziół R. (red.), *Przekształcenia regionalnych struktur funkcjonalno-przestrzennych VII. Współczesne procesy transformacji w układach lokalnych i regionalnych w Polsce*, UW, Wrocław, s. 264-265

- Rudzka-Lorentz Cz., Sierak J., 2006, Zarządzanie finansami w gminach [red] Sochacka-Krysiak H., (w) Zarządzanie gospodarką i finansami gminy. SGH, Warszawa s. 220
- Smoleń M., 2009, Procesy zmian rozwojowych w gospodarce regionu Podkarpacia. Warszawa, Difin
- Targalski J., 2005, *Przedsiębiorczość jej wpływ na bezrobocie*. Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie, nr 684, s.5
- Towarnicka H., 2003, *Strategia inwestycyjna przedsiębiorstw*, Wyd. AE im. O. Langego, Wrocław, s. 31
- Walica H., 1994, *Inwestycje przedsiębiorstw*, AE, Katowice, s. 7.
- Zalewski A., 2005, *Nowe zarządzanie publiczne w polskim samorządzie terytorialnym*, Wydawnictwo SGH AGH Warszawie Warszawa, s. 88-89
- Zarzecki D., 2010, Inwestycje zależne ekonomicznie – zarys problemu. [red.] Borowiecki R., Jaki A., (w) Współczesne problemy analizy ekonomicznej. UE w Krakowie, Kraków s. 114
- Zawora J., 2008, *Samodzielność finansowa samorządu gminnego*. Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów s. 118
- Ziółko J., 1995, *Dokumenty w zarządzaniu inwestycjami*, Oficyna Wydawnicza PWR, Wrocław, s. 34.